DOMSTOLENS DOM (Femte Afdeling)

10. april 2003 *

I sag C-437/00,

angående en anmodning, som Landesarbeitsgericht München (Tyskland) i medfør af protokollen af 3. juni 1971 vedrørende Domstolens fortolkning af konventionen af 27. september 1968 om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager, har indgivet til Domstolen for i den for nævnte ret verserende sag,

Giulia Pugliese

mod

Finmeccanica SpA, Betriebsteil Alenia Aerospazio,

at opnå en præjudiciel afgørelse vedrørende fortolkningen af artikel 5, nr. 1, i konventionen af 27. september 1968 (EFT 1978 L 304, s. 17), som ændret ved konventionen af 9. oktober 1978 om Kongeriget Danmarks, Irlands og Det Forenede Kongerige Storbritannien og Nordirlands tiltrædelse (EFT L 304, s. 1,

* Processprog: tysk.

og — den ændrede tekst — s. 77), ved konventionen af 25. oktober 1982 om Den Hellenske Republiks tiltrædelse (EFT L 388, s. 1) og ved konventionen af 26. maj 1989 om Kongeriget Spaniens og Den Portugisiske Republiks tiltrædelse (EFT L 285, s. 1),

har

DOMSTOLEN (Femte Afdeling)

sammensat af D.A.O. Edward, som fungerende formand for Femte Afdeling, og dommerne A. La Pergola, P. Jann (refererende dommer), S. von Bahr og A. Rosas,

generaladvokat: F.G. Jacobs
justitssekretær: ekspeditionssekretær H.A. Rühl,

efter at der er indgivet skriftlige indlæg af:

— Giulia Pugliese ved Rechtsanwalt T. Simons

— den tyske regering ved R. Wagner, som befuldmægtiget

— Det Forenede Kongeriges regering ved G. Amodeo, som befuldmægtiget, bistået af barrister A. Robertson

— Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved A.-M. Rouchaud og W. Bogensberger, som befuldmægtigede,

på grundlag af retsmøderapporten,

efter at der i retsmødet den 13. juni 2002 er afgivet mundtlige indlæg af Giulia Pugliese og af Kommissionen,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 19. september 2002,

afsagt følgende

Dom

1 Ved kendelse af 11. februar 2000, indgået til Domstolen den 27. november 2000, har Landesarbeitsgericht München i medfør af protokollen af 3. juni 1971 vedrørende Domstolens fortolkning af konventionen af 27. september 1968 om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager, forelagt to præjudicielle spørgsmål om fortolkningen af artikel 5, nr. 1, i konventionen (EFT 1978 L 304, s. 17), som ændret ved

konventionen af 9. oktober 1978 om Kongeriget Danmarks, Irlands og Det Forenede Kongerige Storbritannien og Nordirlands tiltrædelse (EFT L 304, s. 1, og — den ændrede tekst — s. 77), ved konventionen af 25. oktober 1982 om Den Hellenske Republiks tiltrædelse (EFT L 388, s. 1) og ved konventionen af 26. maj 1989 om Kongeriget Spaniens og Den Portugisiske Republiks tiltrædelse (EFT L 285, s. 1, herefter »konventionen«).

2 Spørgsmålene er blevet rejst under en sag mellem en italiensk statsborger, Giulia Pugliese, der har bopæl i Rom (Italien), og et italiensk selskab, Finmeccanica SpA, driftsstedet Alenia Aerospazio (herefter »Finmeccanica«), der har hjemsted i Rom, vedrørende godtgørelse af visse udgifter og vedrørende iværksættelse af nogle disciplinærforanstaltninger i forbindelse med en arbejdskontrakt, der er indgået mellem parterne.

Relevante retsregler

3 Konventionens artikel 5, nr. 1, har følgende ordlyd:

»En person, der har bopæl på en kontraherende stats område, kan sagsøges i en anden kontraherende stat:

1) i sager om kontraktforhold, ved retten på det sted, hvor den pågældende forpligtelse er opfyldt eller skal opfyldes; i sager vedrørende individuelle arbejdskontrakter, er dette sted der, hvor arbejdstageren sædvanligvis udfører sit arbejde; hvis arbejdstageren ikke sædvanligvis udfører sit arbejde

i et bestemt land, kan arbejdsgiveren ligeledes sagsøges ved retten på det sted, hvor den virksomhed, som har antaget arbejdstageren, er eller var beliggende.«

Hovedsagen og de præjudicielle spørgsmål

4 Den 5. januar 1990 indgik Giulia Pugliese og det italienske selskab Aeritalia Aerospaziale Italiana SpA (herefter »Aeritalia«) en arbejdskontrakt, hvorefter Giulia Pugliese fra den 17. januar 1990 blev ansat som funktionær i Aeritalia og skulle arbejde på driftsstedet i Torino (Italien).

5 Den 17. januar 1990 anmodede Giulia Pugliese Aeritalia om, at arbejdskontrakten blev stillet i bero (»regime di aspettativa«) på grund af hendes overførsel til en stilling i det tyske selskab Eurofighter Jagdflugzeug GmbH (herefter »Eurofighter«). Eurofighter har hjemsted i München (Tyskland), og Aeritalia var indehaver af en kapitalandel i selskabet på 21%.

6 Ved skrivelse af 18. januar 1990 imødekom Aeritalia anmodningen med virkning fra den 1. februar 1990. Aeritalia forpligtede sig bl.a. til at betale frivillige forsikringsbidrag for hende i Italien og til ved hendes tilbagevenden til virksomheden at anerkende en anciennitet svarende til hendes tjenesteperiode hos Eurofighter. Aeritalia forpligtede sig også til at godtgøre Giulia Pugliese nærmere bestemte rejseudgifter og til at betale hende et huslejetilskud eller hendes husleje i det tidsrum, hvori hun arbejdede for Eurofighter.

7 Den 12. og den 31. januar 1990 indgik Giulia Pugliese og Eurofighter en arbejdskontrakt, hvorefter Giulia Pugliese blev ansat med virkning fra den 1. februar 1990. Fra og med dette tidspunkt udførte hun sit arbejde i München.

8 I 1990 blev Aeritalia overtaget af Finmeccanica. I 1995 meddelte Finmeccanica Giulia Pugliese, at hendes tjenestestilling, hvorefter arbejdskontrakten var stillet i bero (»posizione di aspettativa«), ville ophøre den 29. februar 1996. Efter gentagne anmodninger herom fra Giulia Puglieses side accepterede Finmeccanica at forlænge den periode, hvori hun var stillet til rådighed for Eurofighter, til den 30. juni 1998. Derimod besluttede selskabet, at det med virkning fra den 1. juni 1996 ikke længere ville godtgøre rejseudgifter og huslejeudgifter.

9 Da Giulia Pugliese ikke efterkom Finmeccanicas krav om, at hun skulle give møde den 1. juli 1998 på driftsstedet i Torino for at genoptage sit arbejde på dette driftssted, blev der truffet disciplinærforanstaltninger over for hende.

10 Den 9. februar 1998 anlagde Giulia Pugliese sag ved Arbeitsgericht München med påstand om, at Finmeccanica tilpligtedes at godtgøre hendes huslejeudgifter med virkning fra den 1. juni 1996 og hendes rejseudgifter fra og med andet halvår 1996. På et senere tidspunkt fremsatte hun yderligere påstand om, at disciplinærforanstaltningerne var truffet med urette.

11 Ved dom af 19. april 1999 afviste Arbeitsgericht München sagen med den begrundelse, at den ikke havde den fornødne kompetence til at påkende den.

12 Giulia Pugliese ankede dommen til Landesarbeitsgericht München, som har fundet, at sagen rejser spørgsmål om fortolkningen af konventionen, og som derfor har besluttet at udsætte sagen og at forelægge Domstolen følgende spørgsmål:

»1) Skal Bruxelles-konventionens artikel 5, nr. 1, anden sætning, fortolkes således, at det sted, hvor arbejdstageren sædvanligvis udfører sit arbejde — i en sag, der føres mellem en italiensk statsborger og et selskab, der er stiftet efter italiensk ret og har hjemsted i Italien, vedrørende en arbejdskontrakt, som er indgået mellem parterne, og hvorefter arbejdsstedet er Torino — er München, når arbejdskontrakten efter arbejdstagerens anmodning fra starten midlertidigt er stillet i bero, og arbejdstageren i det pågældende tidsrum med den italienske arbejdsgivers tilladelse, men på grundlag af en selvstændig arbejdskontrakt, har beskæftigelse hos et selskab, der er stiftet efter tysk ret og har hjemsted i München, og den italienske arbejdsgiver i dette tidsrum har påtaget sig at stille en bolig til rådighed i München eller at afholde udgifterne til en sådan bolig samt at betale rejseudgifterne to gange om året fra München til hjemlandet?

2) Kan arbejdstageren — for det tilfælde at spørgsmål 1 besvares benægtende — påberåbe sig opfyldelsesstedets værneting i henhold til Bruxelleskonventionens artikel 5, nr. 1, første sætning, i en sag mod sin italienske arbejdsgiver, hvori der på grundlag af arbejdskontrakten stilles krav om betaling af udgifter til husleje og om betaling af hjemrejseudgifterne to gange om året?«

Det første spørgsmål

13 Indledningsvis bemærkes, at den situation, den forelæggende ret skal tage stilling til, består i, at en arbejdstager successivt har indgået to arbejdskontrakter med to forskellige arbejdsgivere, hvoraf den første fuldt ud har haft kendskab til

indgåelsen af den anden kontrakt og har givet samtykke til, at den første kontrakt er stillet i bero. Den forelæggende ret skal afgøre, om den som en tysk ret har kompetence til at træffe afgørelse i en sag mellem arbejdstageren og den første arbejdsgiver, når arbejdstageren har udført sit arbejde for den anden arbejdsgiver i Tyskland, mens arbejdsstedet i henhold til kontrakten med den første arbejdsgiver befandt sig i Italien.

14 I denne forbindelse ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om konventionens artikel 5, nr. 1, anden sætning, skal fortolkes således, at det — i en sag mellem en arbejdstager og den første af to arbejdsgivere, over for hvilken arbejdstagerens forpligtelser er stillet i bero — kan antages, at det sted, hvor arbejdstageren opfylder sine forpligtelser over for den anden arbejdsgiver, er det sted, hvor arbejdstageren sædvanligvis udfører sit arbejde i henhold til kontrakten med den første arbejdsgiver.

15 Med henblik på besvarelsen af dette spørgsmål skal der indledningsvis foretages en gennemgang af Domstolens praksis vedrørende fortolkningen af konventionens artikel 5, nr. 1, for tilfælde, hvor sagen angår en individuel arbejdskontrakt.

16 For det første fremgår det af denne praksis, at det opfyldelsessted for den pågældende forpligtelse, som er omhandlet i denne bestemmelse i konventionen, for denne kontrakttypes vedkommende skal bestemmes på grundlag af ensartede kriterier, som Domstolen skal opstille ud fra konventionens opbygning og formål (jf. bl.a. dom af 13.7.1993, sag C-125/92, Mulox IBC, Sml. I, s. 4075, præmis 10, 11 og 16, af 9.1.1997, sag C-383/95, Rutten, Sml. I, s. 57, præmis 12 og 13, og af 27.2.2002, sag C-37/00, Weber, Sml. I, s. 2013, præmis 38). Domstolen har således fremhævet, at en sådan selvstændig fortolkning er den eneste, der kan

sikre en ensartet anvendelse af konventionen, som navnlig har til formål at gennemføre en harmonisering af de kontraherende staters regler om retternes kompetence, således at det i videst muligt omfang undgås, at flere retsinstanser har kompetence til at pådømme tvister, der udspringer af samme retsforhold, samt at styrke retsbeskyttelsen af de i Fællesskabet bosiddende personer, således at såvel sagsøgeren let kan afgøre, ved hvilken ret han kan anlægge sag, som sagsøgte med rimelighed kan forudse, ved hvilken ret han kan blive sagsøgt (jf. Mulox IBC-dommen, præmis 11, og Rutten-dommen, præmis 13).

17 For det andet har Domstolen udtalt, at begrundelsen for den specielle kompetenceregel i konventionens artikel 5, nr. 1, er, at der — med henblik på varetagelse af retsplejehensyn og hensynet til at opnå en hensigtsmæssig tilrettelæggelse af sagen — består en særlig snæver forbindelse mellem retstvisten og den ret, der skal påkende den, og at retten på det sted, hvor arbejdstagerens forpligtelse til at udføre det aftalte arbejde skal opfyldes, er det mest hensigtsmæssige værneting for tvister, som arbejdskontrakten kan give anledning til (jf. bl.a. Mulox IBC-dommen, præmis 17, Rutten-dommen, præmis 16, og Weber-dommen, præmis 39).

18 For det tredje har Domstolen udtalt, at konventionens artikel 5, nr. 1, for så vidt angår arbejdskontrakter skal fortolkes under hensyn til, at den part, som ud fra en social betragtning må anses for at være den svageste part i kontraktforholdet, i dette tilfælde arbejdstageren, indrømmes en passende beskyttelse, og at en sådan beskyttelse bedst opnås, hvis sager vedrørende en arbejdskontrakt henføres under rettens kompetence på det sted, hvor arbejdstageren opfylder sine forpligtelser over for arbejdsgiveren, idet arbejdstageren på dette sted med de mindste omkostninger kan anlægge sag eller varetage sine interesser som sagsøgt (Mulox IBC-dommen, præmis 18 og 19, Rutten-dommen, præmis 17, og Weber-dommen, præmis 40).

19 Heraf har Domstolen udledt, at konventionens artikel 5, nr. 1, skal fortolkes således, at opfyldelsesstedet for den relevante forpligtelse, i forbindelse med arbejdskontrakter, i bestemmelsens forstand betegner det sted, hvor arbejdstageren faktisk udfører den med arbejdsgiveren aftalte virksomhed (Mulox

IBC-dommen, præmis 20, Rutten-dommen, præmis 15, og Weber-dommen, præmis 41). Domstolen har nærmere bestemt udtalt, at det sted, hvor arbejdstageren sædvanligvis udfører sit arbejde, i konventionens artikel 5, nr. 1's forstand — i tilfælde, hvor arbejdstageren opfylder forpligtelserne i henhold til sin arbejdskontrakt i flere kontraherende stater — befinder sig dér, hvor eller hvorfra han, under hensyn til alle omstændigheder i det konkrete tilfælde, faktisk i det væsentlige opfylder sine forpligtelser over for arbejdsgiveren (Mulox IBC-dommen, præmis 26, Rutten-dommen, præmis 23, og Weber-dommen, præmis 58).

20 Den foreliggende sag adskiller sig fra de sager, som gav anledning til afsigelsen af Mulox IBC-, Rutten- og Weber-dommene, idet Giulia Pugliese i det tidsrum, hovedsagen vedrører, udførte sit arbejde på ét enkelt sted. Dette sted er imidlertid ikke det sted, der var fastlagt i hendes arbejdskontrakt med den arbejdsgiver, der er sagsøgt i hovedsagen, men et herfra forskelligt sted, der var fastlagt i en anden arbejdskontrakt med en anden arbejdsgiver.

21 Som det samstemmende er anført i alle de indlæg, der er indgivet til Domstolen, beror spørgsmålet om, hvorvidt det sted, hvor arbejdstageren opfylder sine forpligtelser over for en arbejdsgiver, kan betragtes som det sted, hvor han sædvanligvis udfører sit arbejde, med henblik på anvendelsen af konventionens artikel 5, nr. 1, i en sag, der vedrører en anden arbejdskontrakt, på, i hvilket omfang der består en indbyrdes sammenhæng mellem de to kontrakter.

22 Spørgsmålet om, hvilke betingelser denne sammenhæng skal opfylde, skal afgøres under hensyn til formålene med konventionens artikel 5, nr. 1, således som de er fastlagt i den praksis, der er omtalt i denne doms præmis 16-19. Selv om denne praksis ikke fuldt ud kan overføres på den foreliggende sag, er den dog stadig relevant, for så vidt som den fremhæver, at konventionens artikel 5, nr. 1, skal

fortolkes således, at det undgås, at der er værneting flere steder, således, at sagsøgte med rimelighed kan forudse, ved hvilken ret han kan blive sagsøgt, og således, at arbejdstageren, som den svageste part i kontraktforholdet, indrømmes en passende beskyttelse.

23 De to første formål indebærer, at den første af arbejdsgiverne — i tilfælde hvor en arbejdstager har indgået kontrakt med to forskellige arbejdsgivere — kun kan sagsøges ved retten på det sted, hvor arbejdstageren udfører sit arbejde for den anden arbejdsgiver, når den første arbejdsgiver på det tidspunkt, hvor den anden kontrakt indgås, selv har en interesse i udførelsen af den ydelse, arbejdstageren skal erlægge over for den anden arbejdsgiver på et sted, som denne arbejdsgiver har fastlagt.

24 Det tredje formål indebærer, at spørgsmålet om, hvorvidt der består en sådan interesse, ikke skal efterprøves strengt, ud fra formelle og eksklusive kriterier, men skal afgøres efter en samlet bedømmelse under hensyn til alle omstændigheder i det konkrete tilfælde. Heri kan bl.a. indgå følgende relevante forhold:

— den omstændighed, at det ved indgåelsen af den første kontrakt var hensigten at indgå den anden kontrakt

— den omstændighed, at den første kontrakt er blevet ændret under hensyn til indgåelsen af den anden kontrakt

— den omstændighed, at der består en organisatorisk eller økonomisk sammenhæng mellem de to arbejdsgivere

— den omstændighed, at der mellem de to arbejdsgivere er indgået aftale om, på hvilke vilkår de to kontrakter kan bestå samtidigt

— den omstændighed, at den første arbejdsgiver bevarer ledelsesbeføjelser over for den ansatte

— den omstændighed, at den første arbejdsgiver kan træffe beslutning om varigheden af den ansattes beskæftigelse hos den anden arbejdsgiver.

25 Det tilkommer den forelæggende ret — ud fra disse forhold eller andre relevante forhold — at bedømme, om omstændighederne i hovedsagen giver grundlag for at fastslå, at den første arbejdsgiver har haft en interesse i udførelsen af den ydelse, Giulia Pugliese erlagde i Tyskland i forbindelse med den arbejdskontrakt, hun havde indgået med den anden arbejdsgiver.

26 Det første spørgsmål skal herefter besvares med, at konventionens artikel 5, nr. 1, skal fortolkes således, at i tilfælde, hvor en arbejdstager fører sag mod den første af to arbejdsgivere, kan det sted, hvor arbejdstageren opfylder sine forpligtelser over for den anden arbejdsgiver, betragtes som det sted, hvor han sædvanligvis udfører sit arbejde, når den første arbejdsgiver, i forhold til hvilken arbejdstagerens forpligtelser er stillet i bero, på tidspunktet for indgåelsen af den anden kontrakt selv har haft en interesse i udførelsen af den ydelse, arbejdstageren skal erlægge over for den anden arbejdsgiver på et sted, som er fastlagt af denne arbejdsgiver. Det skal afgøres efter en samlet bedømmelse, under hensyn til alle omstændigheder i den konkrete sag, om der består en sådan interesse.

Det andet spørgsmål

27 Med dette spørgsmål ønsker den forelæggende ret oplyst, om den, for det tilfælde at den ikke har kompetence som retten på det sted, hvor arbejdstageren sædvanligvis udfører sit arbejde, kan udlede sin kompetence af et andet forhold. Retten ønsker nærmere bestemt oplyst, om konventionens artikel 5, nr. 1, første sætning, skal fortolkes således, at der ved fastlæggelsen af kompetencen i forbindelse med individuelle arbejdskontrakter kan lægges vægt på opfyldelsesstedet for en anden forpligtelse end arbejdstagerens forpligtelse til at udføre sit arbejde, herunder arbejdsgiverens forpligtelse til at betale huslejeudgifter i et andet land og udgifter til rejser til hjemlandet.

28 Dette spørgsmål skal kun besvares, for så vidt som den forelæggende ret efter en samlet bedømmelse af omstændighederne i hovedsagen ikke kan fastslå, at der for den første arbejdsgiver har bestået en interesse i udførelsen i Tyskland af den ydelse, Giulia Pugliese har erlagt i forbindelse med den anden arbejdskontrakt, der blev indgået med Eurofighter.

29 Det fremgår klart af Domstolens praksis, som citeret i denne doms præmis 19, at den eneste forpligtelse, der skal tages i betragtning med henblik på anvendelsen af konventionens artikel 5, nr. 1, i en sag, der støttes på en arbejdskontrakt, er arbejdstagerens forpligtelse til at udføre det arbejde, der er aftalt med arbejdsgiveren.

30 Det andet spørgsmål skal herefter besvares med, at konventionens artikel 5, nr. 1, skal fortolkes således, at det sted, hvor arbejdstageren udfører sit arbejde, i

forbindelse med arbejdskontrakter er det eneste opfyldelsessted for en forpligtelse, som kan tages i betragtning med henblik på at fastlægge, hvilken ret der har kompetencen.

Sagens omkostninger

31 De udgifter, der er afholdt af den tyske regering, af Det Forenede Kongeriges regering samt af Kommissionen, som har afgivet indlæg for Domstolen, kan ikke erstattes. Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger.

På grundlag af disse præmisser

kender

DOMSTOLEN (Femte Afdeling)

vedrørende de spørgsmål, der er forelagt af Landesarbeitsgericht München ved kendelse af 11. februar 2000, for ret:

1) Artikel 5, nr. 1, i konventionen af 27. september 1968 om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder

handelssager, som ændret ved konventionen af 9. oktober 1978 om Kongeriget Danmarks, Irlands og Det Forenede Kongerige Storbritannien og Nordirlands tiltrædelse, ved konventionen af 25. oktober 1982 om Den Hellenske Republiks tiltrædelse og ved konventionen af 26. maj 1989 om Kongeriget Spaniens og Den Portugisiske Republiks tiltrædelse, skal fortolkes således, at i tilfælde, hvor en arbejdstager fører sag mod den første af to arbejdsgivere, kan det sted, hvor arbejdstageren opfylder sine forpligtelser over for den anden arbejdsgiver, betragtes som det sted, hvor han sædvanligvis udfører sit arbejde, når den første arbejdsgiver, i forhold til hvilken arbejdstagerens forpligtelser er stillet i bero, på tidspunktet for indgåelsen af den anden kontrakt selv har haft en interesse i udførelsen af den ydelse, arbejdstageren skal erlægge over for den anden arbejdsgiver på et sted, som er fastlagt af denne arbejdsgiver. Det skal afgøres efter en samlet bedømmelse, under hensyn til alle omstændigheder i den konkrete sag, om der består en sådan interesse.

2) Konventionens artikel 5, nr. 1, skal fortolkes således, at det sted, hvor arbejdstageren udfører sit arbejde, i forbindelse med arbejdskontrakter er det eneste opfyldelsessted for en forpligtelse, som kan tages i betragtning med henblik på at fastlægge, hvilken ret der har kompetencen.

Edward La Pergola Jann

von Bahr Rosas

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 10. april 2003.

R. Grass M. Wathelet

Justitssekretær Formand for Femte Afdeling